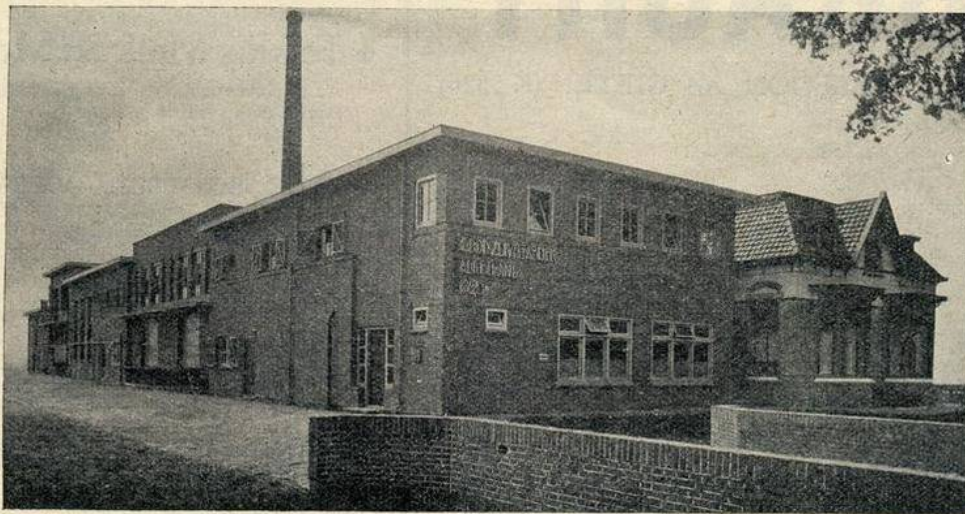

De Zuivelindustrie in Drenthe en de afzet van haar producten

door TJ. W. BOIJENGA, Secretaris van den Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken in Drenthe.

Coöperatieve Zuivelfabriek Ruinerwold.

We zeggen niets te veel wanneer we als voornaamste industrie in Drenthe noemen de zuivelbereiding. Ook durven we beweren, dat er geen streek is, waar deze industrie met zulke sprongen bergopwaarts is gegaan als dit in Drenthe het geval is geweest in de laatste 30 tot 40 jaren.

Drenthe stond vrij algemeen bekend als het land van hei en struik, een arme provincie. En ook thans nog meenen velen, die Drenthe niet kennen, dat hei en struik, woeste grond dus, hier overheerschend zijn. Een bezoek door hen, die deze gedachte nog hebben, aan dit oude gewest, zal een ware verrassing opleveren.

Vele honderden hectaren woeste grond zijn de laatste jaren in cultuur gebracht en omgetooverd tot vruchtbare akkers en groene weiden, doorsneden met goede, breede wegen en kanalen.

Het gevolg van dit in cultuur brengen van zoovele hectaren woeste grond was uiteraard een verdere ontwikkeling van de veehouderij (en dus ook van de zuivelbereiding). De hoeveelheid geproduceerde melk steeg dan ook in het oog loopend, hetgeen voldoende blijkt uit de volgende cijfers. Zoo werden in Drenthe geproduceerd in

1915	132	miljoen kilo melk
1925	175	" " "
1930	230	" " "
1940	300	" " "

Naast het in cultuur brengen van woeste grond noem ik verder als een oorzaak van deze stijging, dat hier evenals elders de opbrengst per dier aan melk en vet is gestegen door een doelmatige fokkerij na te streven. Zoo steeg in deze jaren het gemiddeld vet van 3,1% tot 3,4%.

De geschiedenis leert dat, waar veehouderij is, ook zuivelproducten worden gemaakt. Zoo ook hier. 50 jaar en langer geleden werd op iedere boerderij de melk verwerkt tot boter. (In andere gewesten tot boter en kaas). Deze boter werd door den kleinen boer ingeruild tegen winkelwaren. De groote boeren „verkochten” hun boter op de markt aan den boterkoopman, die vaak tegelijk veevoederhandelaar was. Hoe meer lijnkoeken hij nu mee terugnam, hoe meer hij voor zijn boter ontving. De boer was geheel afhankelijk van winkelier en veevoederhandelaar.

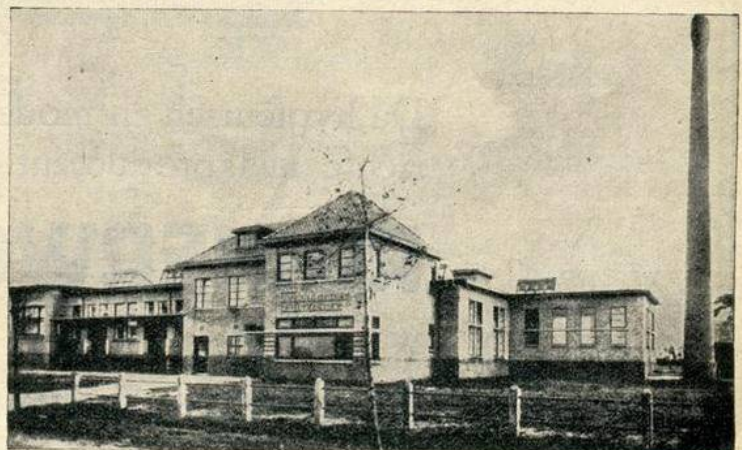
Er kwam bij de boeren hoe langer hoe meer drang naar samenwerking, hetgeen tot gevolg had dat er fabrieken kwamen. Hoewel deze geschiedenis zeer interessant genoemd kan worden, zou het me toch te ver voeren hier uitvoerig bij stil te staan.

Ik wil er mee volstaan te vermelden dat vanaf 1888 de fabrieken a.h.w. als paddestoelen uit den grond verzezen. Wij kunnen gerust zeggen, dat bijna ieder dorp zijn zuivelfabriek kreeg. Later toen wij betere wegen kregen en vooral na den oorlog 1914-'18, toen het autovervoer zich geweldig ontwikkelde, bleek dat deze gedecentraliseerde zuivelbereiding niet economisch was. Meerdere kleine fabrieken verdwenen of werden tot grotere gecombineerd.

Thans zijn er in Drenthe nog 55 zuivelfabrieken, die in 1940 totaal verwerkten 300 miljoen kg. melk. Behoudens enkele fabrieken die een kleine hoeveelheid melk verwerken (van 0.5 tot 2 miljoen kg) zijn de meeste behoorlijk groote bedrijven. In 1940 verwerkten 6 fabrieken meer dan 10 miljoen kg, n.l. Hogeveen 24,5 miljoen, Roden 18,8, Assen 16,4, Beilen 13, Zuidwolde 12,3 en Westerbork 11,4. Gemiddeld werd per fabriek verwerkt ruim 5 miljoen kg.

Van de door de fabrieken ontvangen melk wordt een klein gedeelte direct in consumptie gebracht. Het overige wordt verwerkt tot zuivelproducten. Alle fabrieken produceeren boter, 24 fabrieken maken kaas, 10 fabrieken melkpoeder, 2 gecondenseerde melk, 1 caseïne en 5 consumptieijs. Per jaar worden gemiddeld geproduceerd:

Boter	10½ mill. kg.
Kaas	4½ " "
Melkpoeder	3 " "
Gecondenseerde melk	3 " "
Caseïne	20 duizend kg.

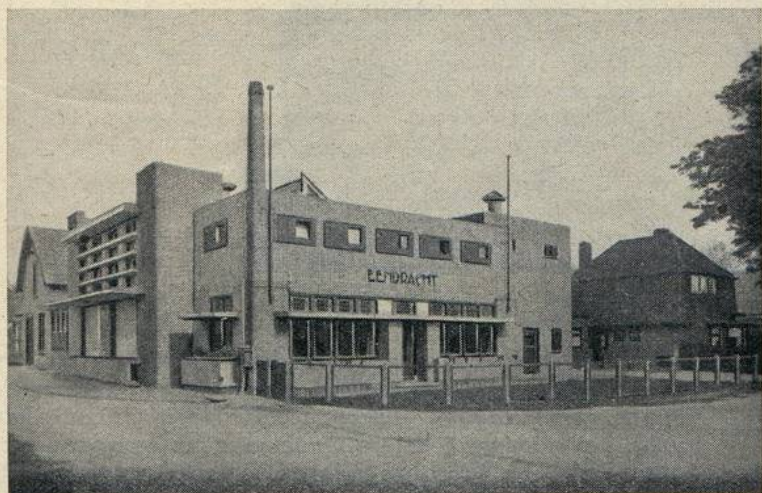
GIETEN. — Stoomzuivelfabriek.

Coöperatieve ZUIVELFABRIEK en KORENMALERIJ

«EENDRACHT»

TE
EEXT

TELEFOON 261 GIETEN (K 5526)

◆ 1e klas Melk en Melkproducten

Aangesloten bij het Zuivelkwaliteitscontrole Bureau te Amsterdam (Z.K.B.)

◆ Alle soorten Veevoeders

Controle C.L.O.

◆ Drooginstallatie voor granen

◆ Handel in Zaaigranen

◆ Schooningsinrichting voor Zaaigranen

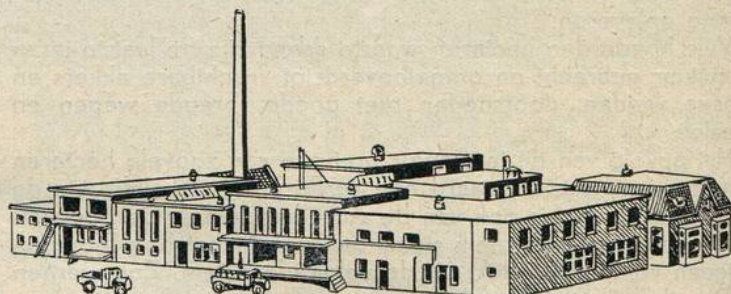
Goedgekeurd door de N.A.K.

Vraagt inlichtingen

aan het Hoofdkantoor te EEXT, of aan ons filiaal te VEENDAM, Beneden Westerdiep 67

113

M Coöperatieve
Melkproductenfabriek

«Algemeen Belang»

De hygiënisch en modern ingerichte melkproductenfabriek te

RUINERWOLD

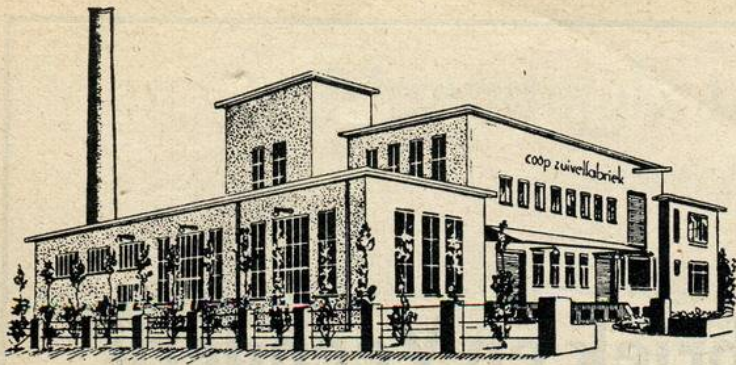
waarborgt

Kwaliteit en Zuiverheid!

*Wie op de kleintjes
letten moet,*

*Voedt zich met onze
producten bijzonder goed!*

105

SCHOONEBEEK — Coöp. Zuivelfabriek.
Foto's (3) van den schrijver.

De afzet der producten geschiedt ten deele door de fabrieken individueel en ten deele gecombineerd (coöperatief). Zoo zijn 33 Drentsche fabrieken aangesloten bij een coöp. verkoopvereniging, de Nationale Coöp. Zuivelverkoopcentrale (N.C.Z.), welke is gevestigd te Amsterdam. De N.C.Z. heeft een koelhuis in Assen, waar de boter in eerste instantie wordt opgeslagen. De N.C.Z. verkoopt voor alle leden de boter en voor een groot deel der leden de kaas.

Wat de inrichting der Drentsche fabrieken betreft, kan geconstateerd worden, dat Drenthe ook hier met den tijd is meegegaan. De fabrieken zijn voorzien van de meest moderne machines. De kwaliteit der producten is zeer goed. De Drentsche boter staat mee bovenaan.

Wat de organisatie betreft, kan ik constateeren, dat Drenthe de eenige provincie is, waar alle fabrieken werken op coöperatieve grondslag. De Drentsche boer heeft begrepen, dat zijn kracht zit in samenwerking, omdat hij hierdoor medezeggenschap krijgt bij de vaststelling van den melkprijs.

De fabrieken begrepen al spoedig na de oprichting, dat nog meer kracht ontwikkeld zou kunnen worden als men niet alleen bleef staan, doch zich ging vereenigen. Zoo werd in 1897 opgericht de Bond van Coöp. Zuivelfabrieken in Drenthe. Alle 55 Drentsche fabrieken zijn in dezen Bond vereenigd.

Ons land telt 8 van deze provinciale Bonden. Deze 8 Bonden hebben zich vereenigd in den Algemeenen Nederlandschen Zuivelbond (F.N.Z.). De F.N.Z. is gevestigd in Den Haag en omvat 456 fabrieken, totaal verwerkende 2750 miljoen kg. melk.

Tot de voornaamste werkzaamheden van den Drentschen Zuivelbond behooren :

1. Samenwerking en wederkeerige voorlichting in alle zaken, die een voordeelige exploitatie van de zuivelfabrieken kunnen bevorderen.
2. Het bevorderen van den goeden naam en den afzet der zuivelproducten in binnen- en buitenland.
3. Het geregeld houden van keuringen van zuivelproducten ter opvoering van de kwaliteit hiervan.
4. Het aankopen en controleeren van de bij de zuivelbereiding benodigde hulpstoffen.
5. Het controleeren van de administratie en het bedrijf aan coöperatieve zuivelfabrieken.
6. Het bevorderen van de goede samenwerking tusschen naburige fabrieken.
7. Het geven van voorlichting omtrent het technisch bedrijf, alsmede het nemen van die maatregelen, welke bevorderlijk zijn tot het verkrijgen van goed geschoold personeel aan de bij den Bond aangesloten bedrijven.
8. Het verstrekken van inlichtingen omtrent de soliditeit van afnemers.
9. Het nemen van proeven en het verrichten van onderzoekingen in het belang van het zuivelbedrijf.
10. Het bevorderen van de goede toepassing der Coöperatieve beginselen.

Ook deze organisatie heeft veel bijgedragen tot den groei en bloei van de Drentsche coöperatieve zuivelindustrie.

De zuivelbereiding is zooals ik boven aanhaalde de industrie in Drenthe. Zij is dan ook niet alleen voor den boer doch voor het geheele platteland, ja voor de geheele provincie van groote beteekenis.

Coöp. Zuivelfabriek «GIETEN-BONNEN» te GIETEN

levert steeds 1e kwaliteit

Gepasteuriseerde Roomboter, Melk en Melkproducten.

Aangesloten bij de B.C.A. te Assen. Lid van de Drentse Zuivelbond en van de N.C.Z. te Amsterdam.

Aanbevelend,
De Directeur.

Koopt Uw **ZUIVELPRODUCTEN**
van de

Coöp. Zuivelfabriek en Korenmalerij

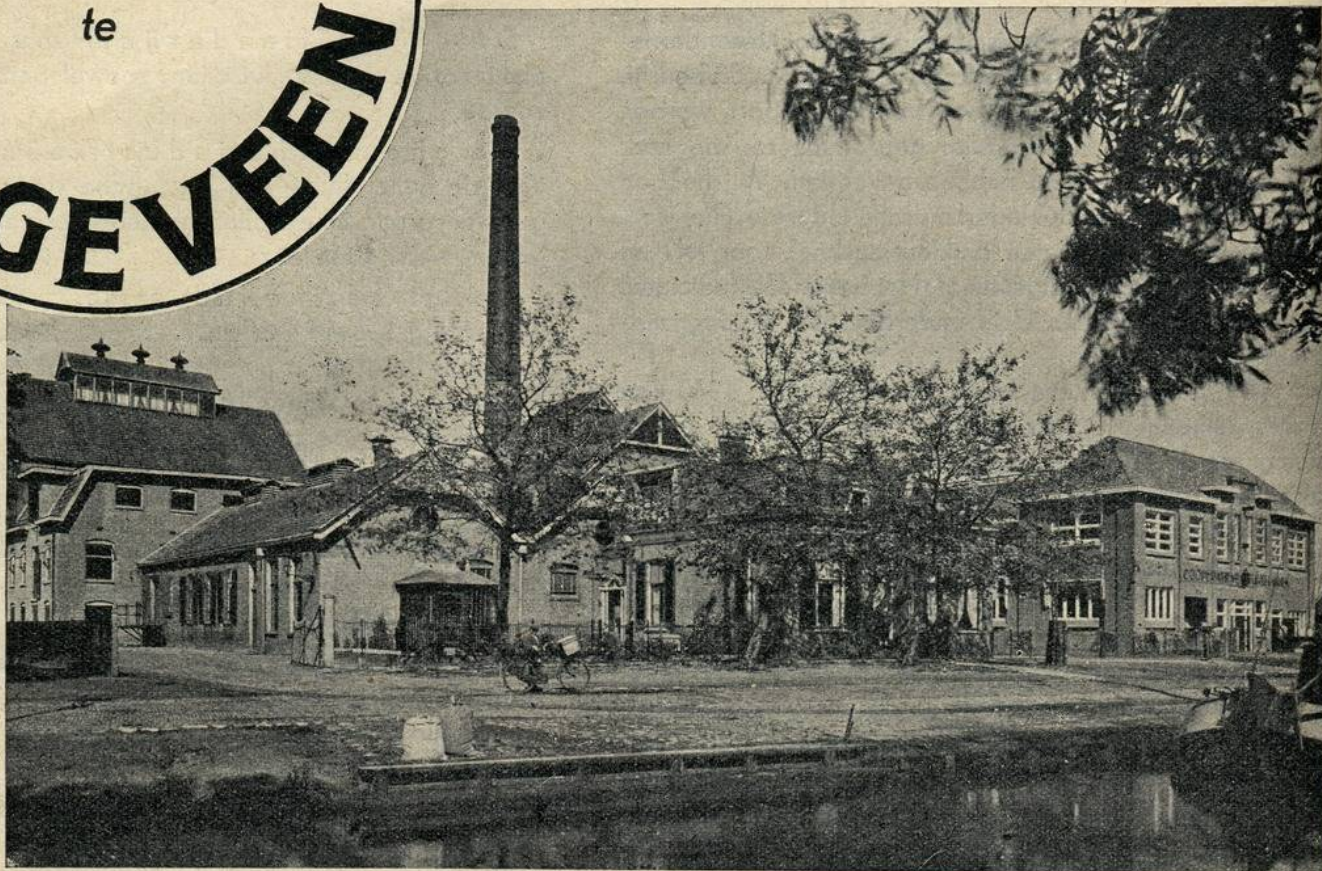
„**Emmen**”

te

NOORD-BARGE

welke fabriek dit jaar haar
50-jarig bestaan viert

Fabriek van Melkproducten **HOOGVEEEN**

Specialiteite in:

- ◆ Roomboter
- ◆ Gecondenseerde Melk
- ◆ Hatmaker Melkpoeder
- ◆ Melkpoeder Systeem Spray
(100% oplosbaar in water)
- ◆ Caseïne
- ◆ Producten van de Melkinrichting

Telefoon nr. 2113 (Kengtal 5570)
Telegram-adres: ZUIVELFABRIEK
Giro nr. 31000
Bankiers: Rotterd. Bankvereniging

„Melkproducten
zonder tal
Doch Hoogeveen
bovenal!”

De Zuivelindustrie in Groningen en de afzet van haar producten

door Ir. W. PASMA.

Barend Kuilburg 14341 S. Kampioen 1940. F. E. J. Gzn. Boekel te Delfzijl.

Groningen had oudtijds een belangrijke veehouderij.

Wanneer men de geschiedenis van het gewest naspeurt, blijkt het aantal runderen tot in de 18e eeuw een respectabel aantal te hebben bedragen. Toentertijd was de bereiding van zuivel, in de eerste plaats van boter en verder van kaas, op de boerderij van beteekenis. Door verschillende oorzaken, in de voornaamste plaats door de ruïneuze veeziekten, veeppest en besmettelijke longziekte, welke de veestapel in de tweede helft der 18e eeuw decimeerden, gingen de landbouwers zich steeds meer op den akkerbouw toeleggen.

In de 19e eeuw werd dit proces nog versneld door de uitvinding van den kunstmest, waardoor men minder afhankelijk van den stalmest werd. Zoo werd Groningen in een eeuw tijds een typische akkerbouw-provincie, waarbij de veehouderij geheel op de tweede plaats kwam te liggen en de productie van vleesch relatief ook nog een grootere rol speelde dan die van melk en zuivel.

Bovengeschetste ontwikkeling kreeg haar beslag in een tijd,

Emma 82767 K.S. Kampioene 1940, 6 j. 6 m. in 320 d. 6218 K.G. melk, 4.01% vet, 249,3 K.G. botervet. F. E.: J. G. Nienhuis te Noordwolde.
Foto De Boerderij.

dat de verwerking van de melk zich langzamerhand van de boerderij naar de fabriek verplaatste.

Ook in Groningen werden al vroeg zuivelfabrieken opgericht. Reeds in 1884 en 1885 waren er fabriekjes te Winschoten en Zuidbroek. Meestal waren de oprichters vooraanstaande boeren en dorpsnotabelen. De oprichtingsvorm was die van de Naamlooze Vennootschap. In 1900 was het aantal van deze fabriekjes, waarvan de meeste niet meer dan 500.000 kg. melk per jaar verwerkten, tot veertig gestegen.

In economisch opzicht was het beheer geheel in handen van eenige bestuursleden, van wie meestal één als gedelegeerde meer speciaal met de dagelijksche leiding der zaken was belast. Veel hing er van het individueele inzicht en initiatief dezer bestuurders af. Bij sommige fabriekjes meende men, dat uiterste zuinigheid in het beheer van de grootste wijsheid getuigde. Het is wel typeerend, dat dit soort fabrieken na verloop van tijd het eerst in den bestaansstrijd het onderspit moest delven. Een voorbeeld daarvan was het fabriekje te Aduard, te midden van een melkrijk gebied gelegen en dat dus, wat de grondstof melk betreft, op gunstige perspectieven kon bogen. Deze omstandigheid verhinderde echter niet, dat het fabriekje mislukte.

Bij andere fabrieken, waar men het devies „durf te leven” tot het zijne had gemaakt en waar men, als het moest, ook geld voor uitbreiding en vernieuwing durfde fourneeren, bleek men meestal op het goede paard te hebben gewed. Als voorbeeld hiervan willen we noemen de fabriek te Middelstum, welke de eerste coöperatie was in Nederland, die het aandurfde het toen nog onbekende en riskante product gecondenseerde melk te fabricceeren.

Een zeer ongelijkmatige ontwikkeling der bedrijven was het gevolg. Sommige fabrieken overvleugelden haar naastliggende zusterorganisaties in bedrijfsresultaten en trokken steeds meer melkleveranciers tot zich. Verschillende conservatief geleide bedrijven moesten op den duur wegens gebrek aan grondstof het bijltje er bij neerleggen. Zoo ontstond een grootbedrijf als dat te Bedum en verder dat te Winschoten, waarin verscheidene kleinere bedrijven werden opgelost.

3 kampioenkoeien. F.E.: H. H. Stollenga te Garmerwolde.

DUWO, de naam
onzer producten,
Uitsluitend prima kwaliteit,
Worden steeds meer
gevraagd
Om smaak en duurzaamheid

Coöp. Zuivelfabriek en Melkinrichting

„DUURSWOLD” G.A.
SLOCHTEREN

Telefoon 45

148

Wilt U verzekerd zijn van
een prima product, bereid
met de modernste werktuigen

Laat DAN Uw adres voor

**boter en
melkproducten**

zijn:

Coöperatieve

Zuivelfabriek en Korenmalerij

„De toekomst”

GLIMMEN (Gr.)

◆ N.B. Al onze melkleveranciers nemen deel aan de
t.b.c.-bestrijding van het rundvee

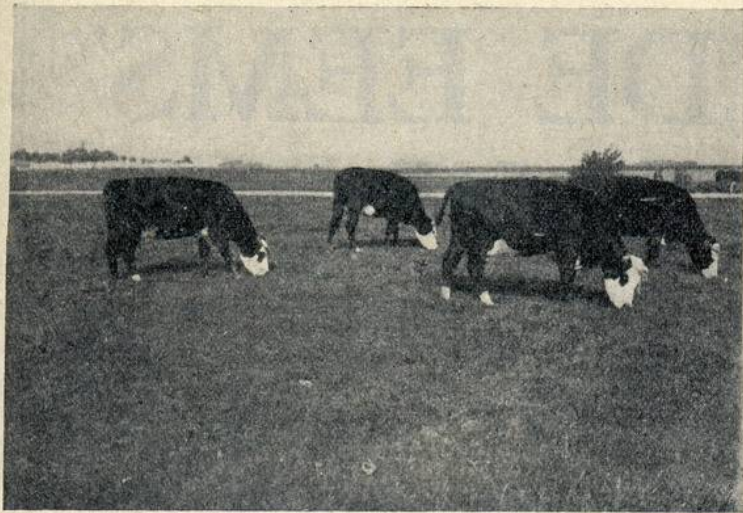
176

**WIE
VEEL
EISCHT
KIEST**

**ROOMBOTER
GRIJPSKERK**
DE NAAM ZEGT ALLES

dagelijks versch. vraagt uw winkelier

13

Grazende Groninger Zwartblaren.
Cliché Archief A.P.K.

In geen enkele provincie heeft dit concentratie-proces van melkfabrieken zich zoover voltrokken als in Groningen. Het aantal boerenfabrieken, aangesloten bij den Bond van Zuivelfabrieken dat maximaal 37 heeft bedragen, in 1925 bij het 25-jarig bestaan van den Bond tot 14 gedaald, terwijl de totale hoeveelheid verwerkte melk was toegenomen van 20 tot 75 mill. kg. per jaar.

De gemiddelde grootte der fabrieken was dus sterk gestegen.

Ook na 1925 ging dit proces nog door, niet zoozeer wat verdere concentratie betreft, aangezien de reeds lange afstanden der melkritten daarvoor een natuurlijke rem vormden, doch door het opvoeren van de melkproductie in de landbouwbedrijven.

Dit was een gevolg van de in latere jaren relatief goede uitkomsten van het veebedrijf tegenover het akkerbouw-bedrijf.

Bovendien konden de Groninger fabrieken zeer goede melkprijzen uitbetalen als gevolg van de specialisatie die zich bij de bereiding der producten had voltrokken.

De groote fabrieken gingen zich meer en meer in de richting der producten „melkpoeder” en „condensmelk” oriënteren, wat in het algemeen en vooral voor de Groninger omstandigheden en met de Groninger melk de beste weg gebleken is te zijn. Steeds meer werd de kaasproductie verdrongen door de fabricage van deze melkproducten, waarvoor Groningen langzamerhand een vooraanstaande plaats is gaan innemen.

De landbouwkundige aard van het boerenbedrijf heeft deze gang van zaken in de hand gewerkt. De aanfok van vee en vooral de varkenshouderij namen slechts een beperkte plaats in, waardoor voor de nevenproducten der zuivelfabrieken weinig belangstelling bestond. De vroegere kaasfabrieken moesten dan ook een groot deel der wei, als nevenproduct, laten weglopen. Dit leidde tot velerlei moeilijkheden, ook met de gemeentebesturen, in verband met de stankverspreiding, welke meerdere fabrieken naar andere mogelijkheden deed zoeken en niet zonder succes.

Deze ontwikkeling is echter niet zonder slag of stoot verlopen.

Als gevolg van de hoog-conjunctuur in en na den oorlog 1914-'18 werd de noodige voorzichtigheid bij het beheer hier en daar uit het oog verloren, waardoor verschillende fabrieken na de prijsinstorting voor zware verplichtingen kwamen te staan, welke in enkele gevallen tot financiële moeilijkheden en tot noodzakelijke saneering leidden. Als gevolg van deze financiële debacles kwam er een z.g. coöperatie-schuwheid onder de boeren, waardoor de coöperatieve fabrieken steeds meer van haar grondstof dreigden te verliezen.

Noodgedwongen gingen zij toen het z.g.n. losse leveranciersstelsel invoeren. Het gevolg hiervan was weer een groote strijd om de melk, in de eerste plaats met de groote particuliere

zuivelfabrieken, die inmiddels naast de coöperatieve waren ontstaan, doch ook onderling. Deze strijd om de melk had tot gevolg, dat er na eenigen tijd geen sprake meer was van scherp afgebakende werkgebieden der fabrieken. De arbeidsterreinen der melkleveranciers kwamen door elkaar te liggen, waarbij de melkritten van de verschillende fabrieken elkaar op vele plaatsen kruisten.

Aan den anderen kant heeft de scherpe concurrentiestrijd, waarbij het ging om de „survival of the fittest”, het beheer der fabrieken op streng zakelijke basis gebracht.

Er werd, met het oog op een economische melkverwerking, veel zorg besteed aan een goede outillage der fabrieken en er mag gerust worden geconstateerd, dat de technische inrichtingen der Groninger fabrieken op dit moment kunnen wedijveren met die waar in den lande ook. Bovendien hebben de debacles van 1920-'22 en ook het losse leveranciersstelsel, welke het risico van het steeds kleiner wordend aantal coöperanten vergrootte, tot voorzichtig beheer gemaand, welke tot uiting kwam in sterke afschrijvingen en gezondmaking der financiële positie. Men mag hieruit concluderen, dat uit den gevoerden strijd uiteindelijk ook iets goeds is te voorschijn gekomen. De toestand is nu zoo gegroeid, dat in Groningen nog 15 Coöperatieve Zuivelfabrieken zijn overgebleven. Voorts zijn er 5 vestigingen van de Naamlouze Vennootschap Lijempf, alsmede een 13-tal kleinere particuliere inrichtingen, welke laatst voornamelijk op detail-verkoop van producten in eigen omgeving zijn ingesteld.

In totaal zijn er dus in Groningen nog een 33-tal zuivelbedrijven in werking.

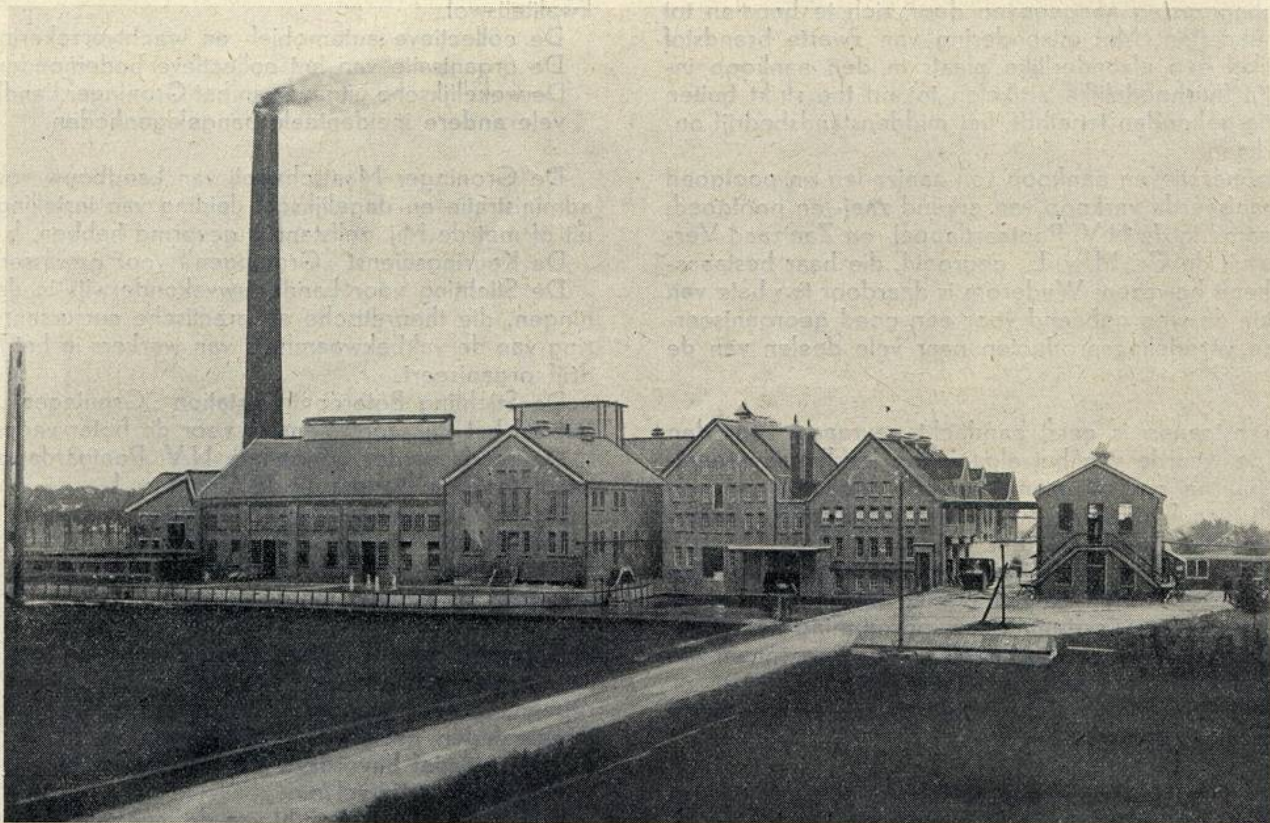
Het onderling verschil in inrichting en verwerkingscapaciteit zal wel nergens grooter zijn dan hier. Naast een 6-tal zeer groote bedrijven met 20 tot maximaal 48 mill. kg. zijn er meerdere met enkele miljoenen kg. verwerkte melk per jaar. Dit geeft aanleiding tot zeer groote contrasten.

Toch is er in de laatste jaren een zekere evenwichtstoestand ontstaan, waardoor deze fabrieken tenslotte alle een gelijken prijs voor de geleverde melk betalen en daarbij, zij het in verschillende mate, hun bedrijven niet alleen in stand, doch ook op peil weten te houden of te brengen.

Als gevolg van den huidige oorlog zijn de omstandigheden wederom gewijzigd. Er valt in plaats van den vroegeren strijd een neiging tot meerdere samenwerking tusschen de verschillende fabrieken te constateeren o.a. op het gebied der melkprijzen, waarbij zooveel mogelijk naar uniformiteit wordt gestreefd, terwijl ook de strijd om de leveranciers, voorloopig althans, aan banden is gelegd. Door de onzekere vooruitzichten voor het bedrijf is voorzichtigheid in de bedrijfsvoering noodzakelijk geworden. Vandaar dat de medewerking aan deze maatregelen vrijwel unaniem is.

De Stoomzuivel- en Melkproductenfabriek N.V. te Grijpskerk.
Cliché Archief A.P.K.

COÖPERATIEVE FABRIEK VAN MELKPRODUCTEN TE BEDUM

Fabrikanten van:

Boter

...

Gecondenseerde Melk

...

Melkpoeder

Spray Krause Systeem

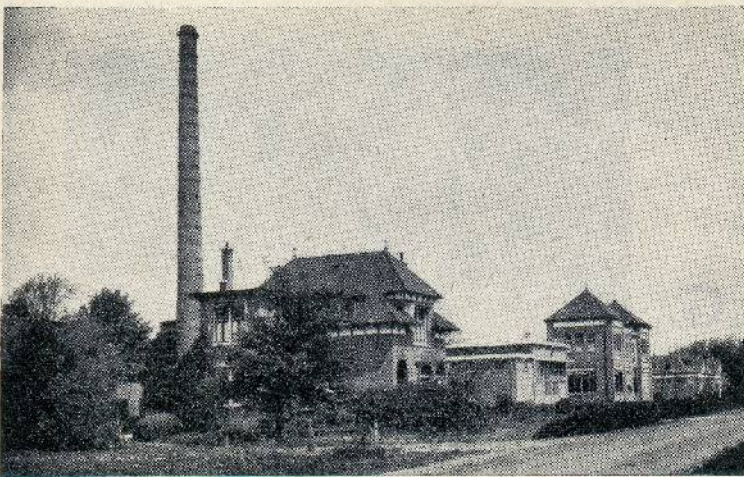
(100% oplosbaar in water)

...

Boterhampasta

...

Zuivelfabriek „Zuidelijk Westerkwartier” te Marum G.A.
Foto Gr. Mij. v. Landb.

Wat de bereide producten betreft, komt bij alle fabrieken boter op de eerste plaats. De ondermelk wordt echter zeer verschillend verwerkt, door de groote fabrieken in de eerste plaats tot gecondenseerde melk en verder tot melkpoeder. Daarnaast worden door een 10-tal fabrieken verschillende soorten kaas gemaakt, terwijl eenige daarvan ook nog caseïne-inrichtingen bezitten. De kleinere fabrieken hebben zich op een grooten verkoop van consumptieproducten, in groote verscheidenheid, toegelegd, terwijl in al deze fabrieken ook bijna veelal nog een melkpoedermachine aanwezig is voor het drogen van de melk, die men over heeft.

In een provincie als Groningen, met een dichte bevolking en een betrekkelijk kleine productie, kan een relatief groot deel der melk in de naaste omgeving plaatsing vinden. Vooral in het winterhalfjaar is de productie voor het eigen gewest nauwelijks voldoende. In het zomerhalfjaar worden groote hoeveelheden gecondenseerde melk naar alle deelen der wereld geëxporteerd.

In mindere mate vindt dit plaats met melkpoeder en kaas. Vooral voor de melkproducten heeft Groningen in ons land langzamerhand een vooraanstaande positie weten in te nemen. Door den oorlogstoestand zijn er natuurlijk wijzigingen ingetreden. Van export naar overzeesche gewesten kan voorloopig geen sprake zijn, waardoor ook in de soort van de bereide producten, die nu grootendeels voor de binnenlandsche markt bestemd zijn, wijziging gekomen is.

Op den melkerscursus.

Cliché Archief A.P.K.

Dit is dus de positie op dit moment, voor zoover het de zuivelfabrieken zelf betreft.

Het veebedrijf als zoodanig heeft zich in gelijke mate ontwikkeld, hetwelk men als een wisselwerking kan beschouwen.

Door den toenemenden melkaanvoer konden de fabrieken economischer werken. Dit oefende een ernstigen invloed op de uitbetaalde melkprijzen, wat opnieuw tot meerdere productie stimuleerde. Relatief is de melkerij in een akkerbouw-provincie als Groningen dan ook sterk gestegen en is zij sinds 1925 practisch verdubbeld.

Als andere oorzaken daarvoor zouden we kunnen noemen, dat de hier inheemsche vetweideijerij sinds 1920 minder loonend is geworden en omgeschakeld werd op de melkerij.

Door voorlichting van Rijks- en van organisatiewege is de techniek van het melken, de veeverzorging, de winning en bewaring der voedermiddelen en de veevoeding zelf, sterk verbeterd. Zoo heeft Groningen in de eerste jaren der invoering relatief het grootste aantal silo's voor Finsche kuil gekregen en werd de eerste grasdrogerij door Groninger boeren geëxploiteerd.

Het graslandbestand werd sterk verbeterd, evenals ook de verbouw van groenvoedergewassen in de akkerbouw- en gemengde bedrijven. In tijden van krachtvoeder-schaarschte als nu, is deze vooruitgang van dubbele beteekenis.

Ook in ander opzicht is er gewerkt aan verbetering van vee-stapel en melkproductie.

De laatste jaren bedroeg het vetgehalte der melk, geleverd aan de Coöperatieve fabrieken 3.60% bij een gemiddelde van $\pm 3.30\%$ over heel Nederland, terwijl ook de gemiddelde melkproductie per dier nog steeds stijgende is.

Verder werd de veeziekte-bestrijding — in navolging van Friesland — met succes ter hand genomen. De Gezondheidsdienst voor Vee in Groningen kon in 10 jaren tijd het reactiepercentage op tuberculose in ruim 4500 stallen van 20% op $\pm 2\%$ terugbrengen, waarbij 4100 stallen geheel t.b.c.-vrij konden worden gemaakt.

Inderdaad mag worden geconstateerd, dat moeiten noch kosten gespaard zijn om het veebedrijf hier op hooger peil te brengen.

Hoewel er nog wel zeer veel te verbeteren blijft, mag worden geconcludeerd, dat er in de afgelopen jaren niet tevergeefs is gewerkt.

Naast den op een hooge trap staanden akkerbouw heeft Groningen ook als vee- en zuivelprovincie een vooruitgang kunnen boeken, die kwantitatief en zeker kwalitatief niet zoo ver meer bij de andere gewesten ten achter staat, als dat een 15-tal jaren geleden nog het geval was.

Statisch, zuiver en stoer van vorm, verheft de Oldambtster boerderij zich in het landschap.

Cliché Archief A.P.K.

APPINGEDAMMER ZUIVELFABRIEK

EN

MELKINRICHTING